

Darbdavių sektoriaus požiūris į Lietuvoje ir Europoje vykstančius aukštojo mokslo sektoriaus pokyčius

Santrauka

Užsakovas: Švietimo mainų paramos fondas
Tyrimą atliko: VŠĮ Socialinės informacijos ir mokymų agentūra

Bolonijos procesas prasidėjo 1999 m., po to, kai Italijos mieste Bolonijoje susitikę 29 Europos šalių ministrai, atsakingi už aukštąjį mokslą, pasirašė Bolonijos deklaraciją. Ji tapo politiniu veiksniu ir postūmiu pokyčiams šalių aukštojo mokslo sistemose, siekiant apjungti iki tol skirtingas šalių aukštojo mokslo sistemas į bendrą erdvę. Lietuvoje ir Europos Sąjungoje vykdomomis reformos švietimo srityje, siekiama sukurti bendrą aukštojo mokslo erdvę, kuri užtikrintų aukštos kvalifikacijos specialistų rengimą darbo rinkoms bei glaudų darbo sektoriaus atstovų (darbdavių, profesinių organizacijų, profesinių sąjungų) ir aukštojo mokslo institucijų bendradarbiavimą. Nors šiems klausimams pastaruoju metu skiriamas nemažas dėmesys, tačiau šios problemos Lietuvoje vis dar lieka neišspręstos, todėl šiuo tyrimu buvo siekiama įvertinti darbo sektoriaus atstovų (verslo darbdavių, profesinių organizacijų, profesinių sąjungų) požiūrį į Bolonijos proceso diegimą Europoje bei Lietuvoje, su tuo susijusią Lietuvos aukštojo mokslo ir studijų sistemos kaitą bei pateikti siūlymus, kaip efektyviai atkreipti darbo sektoriaus atstovų dėmesį į Aukštojo mokslo reformas bei kokias tam naudoti komunikacijos priemones.

Šis tyrimas yra mišrus ir buvo atliekamas pagal vadinamojo bendrojo plano pobūdį: jis jungia ir aprašomojo, ir analitinio plano elementus. Renkant empirinius duomenis buvo panaudoti tiek kiekybiniai, tiek ir kokybiniai metodai: reprezentatyvi anketinė darbdavių apklausa (kiekybinis metodas), taikant šį metodą buvo tiriama darbdavių generalinė visuma, siekiant ją atspindėti 5 proc. paklaidos dydžiu (tiriamųjų respondentų visumą sudarė 1237 respondentai) ir fokus grupės (kokybinis metodas), tokiu būdu buvo apklausti verslo įmonių šakinių organizacijų (Lietuvos pramonininkų konfederacija, jos šakiniai padaliniai, paslaugų sektoriaus įmonių organizacijos ir pan.), profesinių organizacijų ir asociacijų, profesinių sąjungų atstovai. Kiekybinių ir kokybinių tyrimo metodų taikymas ir dermė yra vienas esminių tyrimo metodologijos principų. Pirmiausia buvo vykdoma anketinė darbdavių apklausa. Ji įgalino surinkti statistiškai reikšmingus ir patikimus kiekybinius duomenis. Vėliau kiekybiniai duomenys buvo gilinami ir plėtojami fokus grupių pagalba.

Bolonijos deklaracija įvardijo kaip ir kokias įrankiais naudojantis bus kuriama bendra Europos aukštojo mokslo erdvė – pasirenkant aiškių ir palyginamų laipsnių sistemą, pagrįstą dviem ciklais aukštajame moksle, įvedant kreditų sistemą, skatinant studentų ir dėstytojų mobilumą, užtikrinant aukštojo mokslo kokybę bei, apskritai, stiprinant ir plečiant Europinio aukštojo mokslo idėją. Apibendrintai galima teigti, jog tyrimas išryškino nevienalytes, neretai kontraversiškas darbo sektoriaus atstovų nuostatas aukštojo mokslo

Lietuvoje ir Europoje atžvilgiu, domėjimasi aukštojo mokslo problemomis ir Bolonijos procesu bei leido įvertinti respondentų informuotumo lygį tyrimo objekto atžvilgiu, pagrindinius veiksnius, dėl kurių darbo sektoriaus atstovai vienaip ar kitaip vertina Bolonijos procesą, jo įgyvendinimą Lietuvoje ir su tuo susijusias reformas bei nustatyti optimalius galimus darbo sektoriaus atstovų aktyvesnio įtraukimo į Bolonijos proceso diegimą ir aukštojo mokslo plėtrą Lietuvoje būdus ir efektyvios partnerystės mechanizmus.

Tyrimas buvo sufokusuotas į aukštojo mokslo reiškinį, nagrinėjant apibendrintas respondentų nuomones. Galima pagrįstai manyti, kad, greta kitų aplinkybių, darbdavių susidomėjimas aukštojo mokslo raida ir pokyčiais būtų didesnis, jeigu darbo rinkoje būtų jaučiamas apčiuopiamas specialistų su aukštuoju išsilavinimu poreikis. Tačiau surinkti empiriniai duomenys byloja priešingai – aiškiai daugumai darbdavių šiuo metu tokių darbuotojų netrūksta (68 proc.). Dažniau aukštąjį išsimokslinimą turinčių asmenų stokoja gamybos (32 proc.), viešojo sektoriaus (25 proc.) ir didelės įmonės (31 proc.). Daugiausia šių charakteristikų įmonių dėka susidaro apie trečdalį darbdavių, manančių, kad jiems trūksta vienokį ar kitokį aukštąjį išsimokslinimą turinčių darbuotojų.

Bolonijos proceso ir Lietuvos aukštojo mokslo strateginiai dokumentai bei teisės aktai akcentuoja aukštojo mokslo kokybę. Tyrimo duomenimis, tik mažuma darbdavių sieja aukštesnio lygmens aukštąjį išsilavinimą su didesniu įmonės veiklos efektyvumu (15,2 proc.). Tai nėra pastarąjį lemiamai veikiantis veiksnys, dažnai svarbiau yra, pavyzdžiui, profesinė patirtis. Gamybos sektoriaus atstovai statistiškai reikšmingai dažniau už prekybos ar paslaugų sričių darbdavius laikosi nuomonės, kad aukštojo mokslo lygmuo svarbus įmonės veiklos efektyvumui. Pastebima dalis respondentų neturi aiškesnio vaizdo apie įmonės efektyvumo veiksnius, jiems sunkoka reflektuoti išsilavinimo vietą įmonės veiklos efektyvumo atžvilgiu.

Tyrimas parodė, kad visumoje darbdaviai gana pozityviai vertina baigusių aukštąsias mokyklas absolventų turimų žinių, praktinių įgūdžių ir bendrųjų kompetencijų atitikimą įmonių keliamiems reikalavimams. Dėl nepakankamos informacijos didelei daliai respondentų buvo gana sunku įvertinti užsienyje įgyto aukštojo išsimokslinimo atitinkamą atitikimą. Ryški mažuma gamybos srities atstovų mano, kad bakalaurų ir magistrų iš Lietuvos aukštųjų mokyklų žinios visiškai atitinkama įmonių poreikius, atitinkamai paslaugų srities daug dažniau. Pozityviausiai bakalaurų žinias įvertino uždarytų akcinių bendrovių, kooperatinių bendrovių, draudimo bendrovių ir biudžetinių įstaigų atstovai, prasčiausiai – respondentai iš akcinių bendrovių ir viešųjų įstaigų.

Tyrimo duomenys parodė, kad darbdaviams svarbu, kad potencialus darbuotojas turėtų Lietuvos aukštosios mokyklos išduotą diplomą (diplomo turėjimas yra kelis kartus svarbesnis viešojo sektoriaus darbdaviams.) nors penktadaliui tai nėra svarbu ir daugeliui neatrodo reikšmingi ES aukštųjų mokyklų išduoti diplomai. Dauguma mano, kad kandidatas turėtų turėti patirties profesinėje srityje Lietuvos įmonėse, geras rekomendacijas iš kitų darbdavių bei gerus socialinius įgūdžius. Respondentų atsakymai rodo, kad dauguma darbdavių orientuojasi į kompleksines kandidatų savybes. Internacionalizavimo aspektu matyti, kad respondentams kiek svarbiau už formalų išsimokslinimą užsienyje yra profesinės patirties užsienio įmonėse turėjimas. Dauguma pozityviai vertina ir studijas užsienyje. Jos, darbdavių nuomone, pirmiausia padeda įgyti kokybišką išsilavinimą, formuoti pažangesnį mentalitetą, grįžus į Lietuvą diegti naujas idėjas, taip pat ir įmonėse. Darbdavių nesutinkančių su mokymosi užsienyje nauda skepsis dažniausia susijęs su nuomone, kad išvažiavusieji pasilieka užsienyje ir iš to galiausia mažai naudos.

Tyrimo duomenys išryškino vyraujančias darbdavių nuomones įvairių Bolonijos proceso aspektų atžvilgiu. Pirmiausia šio proceso koordinatoriams Lietuvoje turėtų būti svarbus faktas, kad trečdalis respondentų teigė diplomo pripažinimo svarbą savo verslui. Netiesiogiai apie darbdavių susivokimą ir dalyvavimą tarptautiniame Bolonijos diskurse taip pat rodo faktas - indikatorius, kad apie trečdalį jų daugiau mažiau žino Europos verslo konfederaciją – aktyvų Bolonijos proceso dalyvį tarptautiniu lygiu.

Aukštojo mokslo studijų kokybės gerinimas ir suderinamumas su darbo rinkos poreikiais atrodo svarbus maždaug pusei darbdavių. Kelis kartus dažniau už mažas įmones, tai rūpi didelėms organizacijoms. Aukštojo mokslo studijų kokybės dermės su darbo rinkos poreikiais svarbą savo verslui dažniausia teigia gamybos sektoriaus darbdaviai. Galbūt viena iš priežasčių yra aplinkybė, kad gamybos sektoriuje palyginti sunkiau koreguoti ar tobulinti kvalifikaciją nei, pavyzdžiui, mažmeninėje prekyboje. Galima daryti prielaidą, kad būtent gamybos srityje šiuo metu aktualiausia tinkamų darbuotojų su aukštuoju išsimokslinimu paieška. Būtent gamybos įmonės statistiškai reikšmingai daug dažniau už kitų sričių organizacijas ieško aukštojo mokslo įstaigose reikalingų specialistų.

Sėkminga Bolonijos proceso eiga sunkiai įsivaizduojama be įvairiapusio socialinių partnerių bendradarbiavimo. Tyrimo duomenys rodo, kad vyrauja dvi ryškesnės tokio bendradarbiavimo tarp aukštojo mokslo įstaigų ir darbdavių formos – arba įmonių darbuotojai kelia savo profesinę kvalifikaciją aukštosiose mokyklose arba aukštųjų mokyklų studentai atlieka praktiką įmonėse (didelės ir vidutinės įmonės dažniau priima studentus praktikai). Gana dažnai įmonių darbuotojai dalinasi savo profesine patirtimi su aukštųjų

mokyklų studentais arba kreipiasi į aukštąsias mokyklas, ieškodami reikalingų specialistų. Mažuma įmonių rengia savo įmonės pristatymus aukštojoje mokykloje, organizuoja studentams ekskursijas savo įmonėje ir tai suprantama, nes tokią praktiką vykdo paprastai didesnės inovatyvios įmonės. Pabrėžtina, kad aktyviausios aukštųjų mokyklų partnerės yra gamybos srities įmonės. Taikomuoju požiūriu aukštosioms mokykloms tikslinga tokį palyginti palankų gamybos įmonių dėmesį geriau išnaudoti ir iš esmės sustiprinti ryšius su prekybos ir paslaugų įmonėmis. Apskritai tyrimo užsakovui tikslinga būtų aukštosioms Lietuvos mokykloms paviešinti bendradarbiavimo su darbdaviais būklę, užfiksuotą šio tyrimo metu.

Aukštojo mokslo sistemos tobulinimo požiūriu svarbūs tyrimo duomenys, kurie fiksuoja, jog tik mažesnė dalis darbdavių pritaria nuomonei, kad Lietuvoje vykdomos aukštojo mokslo reformos daro teigiamą poveikį verslo plėtrai, padeda užtikrinti aukštos kvalifikacijos specialistų parengimą verslui, skatina verslo įmonių ir aukštųjų mokyklų bendradarbiavimą tyrimų, technologinės plėtros ir kitose srityse. Priešingai, dažniau respondentai laikosi nuomonės, kad Lietuvoje vykdomos aukštojo mokslo reformos daro palyginti nežymų teigiamą poveikį verslo plėtrai, nes šios reformos vyksta izoliuotai nuo verslo poreikių, apsiriboja vidiniais aukšto mokslo sistemos pertvarkymais ir iš esmės nedaro aukštojo mokslo sistemos atviresnės bendradarbiavimui su verslu.

Tyrimo metu surinkti duomenys parodė, kad pusė respondentų nesidomi nei aukštojo mokslo procesais Lietuvoje, nei Europoje. Kita pusė pasiskirsto į asmenis, kurie seka aukštojo mokslo pokyčius Lietuvoje (apie trečdalį nuo visų atsakiusių į klausimą), nežymi dalis domisi atitinkamais procesais Europoje ir dar šeštadalis nuo viso respondentų skaičiaus pasižymi interesu tiek Lietuvos tiek visos Europos aukštojo mokslo atžvilgiu. Bolonijos proceso atžvilgiu susidaro mažiau negu dešimtadalis apklaustųjų darbdavių, kuriuos galime laikyti gerai informuotais. Tokia situacija, greta kitų aplinkybių, neabejotinai susijusi su informavimo apie aukštojo mokslo procesus Lietuvoje ir Europoje formų lankstumu ir veiksmingumu, nes penktadalis respondentų demonstruoja vienareikšmišką norą sužinoti apie Bolonijos procesą daugiau, o dar trečdalis taip teigia abejodami. Dažniausia Bolonijos procesu domisi gamybos srities, didelių ir vidutinių įmonių atstovai. Informavimo apie Bolonijos procesą tobulinimo požiūriu rekomenduotina sukurti specializuotą interneto tinklapį, kartu išnaudojant televizijos, spaudos ir specializuotų leidinių galimybes. Dauguma darbdavių prioritetą teikia būtent specializuotam tinklapiui apie Bolonijos procesą. Toks būdas ir tyrimo autorių nuomone padėtų greitai rasti dominančią ir sistemingą informaciją.